

Učitel matematiky

Jindřich Bečvář
Stephen Butler Leacock

Učitel matematiky, Vol. 3 (1995), No. 2, 58–63

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/152812>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1995

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

STEPHEN BUTLER LEACOCK

JINDŘICH BEČVÁŘ

Stephen Leacock, světoznámý kanadský humorista a klasik světového humoru, se narodil 30. 12. 1869 v Anglii. Když mu bylo šest let, vystěhovala se rodina do Kanady. Přestože neměla příliš dobré hmotné zabezpečení, studoval Leacock na exkluzivní chlapecké škole a později na univerzitě v Torontu. Studia však musel pro nedostatek prostředků přerušit a pracovat. Učil na střední škole v malém městečku, potom na chlapecké škole, kde dříve studoval, přivydělával si i psaním humoristických povídek. Jeho smysl pro humor se projevil i tehdy, když psal žádost o zvýšení učitelského platu. Na konci první stránky jeho žádosti stálo:

Pokud nebudete ochotni mi okamžitě zvýšit plat, oznamuji vám, že budu nucen

Na začátku druhé stránky text pokračoval:

pracovat dál za plat dosavadní.

Žádosti bylo vyhověno.

Po dokončení studií na Torontské univerzitě absolvoval ještě postgraduální studium na univerzitě v Chicagu; roku 1903 se stal doktorem filozofie (obor ekonomika). Pak více než třicet let přednášel ekonomii a politologii na univerzitě v Montrealu, ale i v USA a v Evropě. Stal se profesorem, vedoucím katedry ekonomie, publikoval řadu odborných prací. Byl však i vynikajícím a oblíbeným vyučujícím.

Jeho nejúspěšnějším dílem jsou *Základy politologie* z roku 1906 (*Elements of Political Science*), které byly užívány jako základní učebnice na desítkách amerických univerzit a které byly přeloženy do řady jazyků.

Finanční problémy motivovaly Leacocka shromáždit své literární pokusy z devadesátých let; knížka, kterou vydal vlastním nákladem, měla úspěch. Britské vydání těchto *Literárních poklesků*

(*Literary Lapses*) odstartovalo roku 1910 jeho spisovatelskou kariéru humoristy. O rok později vyšly *Nesmýslné romány* (*Nonsense Novels*), následovala řada dalších knížek. Leacock vydal i několik teoretických studií o humoru. Upřímně se hlásil ke svým literárním vzorům. Byli to Ch. Dickens (1812–1870), M. Twain (1835–1910) a O. Henry (1862–1910).

Leacock má široký rejstřík: od humoristických příběhů, které jsou plné vlídného humanistického cítění a laskavého úsměvu nad lidskými slabostmi, přes parodie (např. námořnických příběhů, ženských románů a detektivek) po břitkou satiru. Vytváří vtipné zápletky, je mistrem jazyka, slovních hříček, má pronikavý a bystrý pohled. Mnohdy se smích mísí se slzami a komické splývá s tragickým, jindy je humor spíše zamyslením.

V českém překladu vyšla *Arkádská dobrodružství horních deseti tisíc* (Praha 1959, přeložil V. Zamarovský), *Literární poklesky* (Praha 1963, 1966, 1986, přeložil F. Vrba) a *Kanadské žertíky* (Praha 1979, přeložil A. Vinař).

Stephen Leacock zemřel 28. března 1944.

Zajímavá by pro nás byla Leacockova knížka *Příliš mnoho školy* z roku 1939 (*Too Much College*), která však česky nevyšla. Ocitujme alespoň krátkou pasáž:

Kdybych zakládal univerzitu — a říkám to s veškerou vážností, jaké jsem schopen —, založil bych nejdřív kuřárnu; až by bylo po ruce trochu víc peněz, založil bych studentskou kolej a slušnou knihovnu s čítárnou. Teprve kdybych pořád nevěděl co s penězi, pořídil bych nějakého profesora a učebnice. ... Oxfordský učitel se zabývá tím, že shromáždí malou skupinku studentů, zapálí si dýmku a začne studenty udit. Studenti, kteří jsou po čtyři roky systematicky uzeni, dospějí ve zralé učence. Pokud o tom někdo pochybuje, může si zajet do Oxfordu a uvidí, že to funguje. Dobře vyuzený člověk mluví a píše anglicky s elegancí, jaké nelze nabýt žádným jiným způsobem.

Naše čtenáře jistě potěší Leacockova povídka s matematickou tematikou: *A, B a C*.

A, B a C

aneb

matematika z lidské stránky

Žák studující aritmetiku, který zvládne čtyři základní početní výkony a nedá se zlomit ani zlomky, se náhle octne tváří v tvář nesmírné rozloze otázek, známých jako slovní příklady, ačkoli nejsou přikládány, nýbrž ukládány, a měly by se tedy spíš jmenovat úklady.

Jsou to krátké povídky o lidské houževnatosti a pílí s vynechaným koncem, a třebaže mezi sebou nezaprou až fádňí rodinnou podobnost, nepostrádají přece jen jisté romantiky.

Hrdinové zápletky takového příkladu jsou tři muži zvaní *A*, *B* a *C*. Forma otázky bývá přibližně takto:

„*A*, *B* a *C* konají jistou práci. *A* vykoná za jednu hodinu tolik, kolik *B* za dvě hodiny nebo *C* za čtyři hodiny. Vypočtete, jak dlouho jim ta práce trvá.“

Nebo takováhle:

„*A*, *B* a *C* kopají příkop. *A* vykope za jednu hodinu dvakrát tolik než *B* a *B* kope dvakrát rychleji než *C*. Vypočtete, za jak dlouho atd. atd.“

Nebo na tenhle způsob:

„*A* se vsadil, že ujde jistou vzdálenost rychleji než *B* a *C*. *A* kráčí o polovičku rychleji než *B* a *C* je pouze průměrný chodec. Vypočtete, jak daleko a tak dál“.

Zaměstnání, jimiž se *A*, *B* a *C* zabývají, jsou mnohá a rozmanitá. Ve starých početnicích se spokojovali s tím, že „konali jistou práci.“ Shledalo se však, že takové vymezení je příliš tajnůstkářské a dvojsmyslné, nebo že snad nemá dost romantické přitažlivosti. Proto přišlo do módy určovat dotyčný výkon přesněji a nechat naše hrdiny závodit v chůzi či ve veslování, kopat příkopy nebo rovnat dříví. Někdy se u nich projeví komerční sklony, takže se stanou společníky firmy, kde se svým někdejším tajnůstkářstvím vlastní „jistý kapitál“. Nade všechno si však libují v pohybu. Když mají dost závodů v chůzi, jezdí *A* koňmo nebo si vypůjčuje bicykl

a hladce předhání své méně důvtipné druhy. Někdy se předjíždějí na lokomotivách, jindy ve člunech a opět jindy propadnou zálibě v historii a závodí v dostavnících. Občas je jim horko, a tak plavou. Jsou-li zaměstnání skutečnou prací, nejraději pumpují vodu do nádrží, z nichž dvě mají děravé dno a jedna je vodotěsná. Přirozeně, že *A* čerpá do té dobré. Také si vždycky bere bicykl, nerychlejší lokomotivu i právo plavat po proudu. Ať dělají co dělají, vždycky se jako praví sportovci sázejí o peníze. *A* vždycky vyhrává.

V začátečnických kapitolách aritmetiky se jejich totožnost tají pod jmény Jenda, Vilík a Jindra a hádají se, jak si rozdělí kuličky. V algebře se často jmenují *X*, *Y* a *Z*. Jenže to jsou jenom křestní jména a ve skutečnosti jde stále o tytéž osoby.

Pro toho, kdo sleduje jejich život v nesčetných slovních příkladech, kdo je pozoruje v hodinách odpočinku, jak si krátí chvíli rovnáním dříví (i docela rovného), a kdo je svědkem, jak supí námahou, když horlivě pumpují do děravé nádrže, pro toho se tito mužové stanou něčím víc než pouhými symboly. Jeví se mu jako tvorové z masa a kostí, jako živí lidé s vlastními vášněmi, touhami a ctižádostí, podobní nám všem. Podívejme se na jednoho po druhém. *A* je krevnatý hřmotný chlapík plný energie, podnikavosti a paličatosti. To on překypuje nápady, nutí *B* pracovat, sází se a podřizuje ostatní své vůli. Je to člověk velké tělesné síly a vytrvalosti. Je o něm známo, že dokáže nepřetržitě osmačtyřicet hodin závodit v chůzi a šestadvacet hodin pumpovat. Žije lopotně a nebezpečně. Chyba ve výpočtu ho může přinutit, aby kopal beze spánku čtrnáct dní. Opakující se periodické číslo ve výsledku ho může zabít.

B je tichý, klidný člověk; z *A*, který ho tyranizuje, má strach, kdežto k drobnému a slabounkému *C* se chová něžně a brátrsky. Je docela v područí *A*, protože prohrál v sázkách všechny peníze.

Chudák *C* je zakrslý a neduživý človíček s plačtivým výrazem. Stálé kráčení, kopání a pumpování mu podlomilo zdraví a pocuchalo nervy. Neradostný život jej dohnal k tomu, že pije a kouří víc, než mu svědčí, a při kopání příkopů se mu často třese ruka. Nemá dost sil, aby pracoval stejně jako ostatní, a autor naší po-

četnice vsutku trefně říká: „*A* vykonává za jednu hodinu tolik práce, kolik *C* za čtyři hodiny.“

Poprvé jsem ty tři viděl jednou večer po závodech ve veslování. Zúčastnili se jich všichni tři a vyšlo v nich najevo, že *A* uvesluje za hodinu tolik, kolik *B* za dvě nebo *C* za čtyři. *B* a *C* se vrátili domů s duší na jazyku a *C* ošklivě kašlal. „To nic, kamaráde.“ utěšoval ho *B*, „uložím tě na pohovku a uvařím ti kapku té.“ Poté však vrazil dovnitř *A* a zahlaholil: „Koukejte, mládenci, náš autor mi právě ukázal doma na zahradě tři nádrže, a říká, že tam můžeme pumpovat až do zejtrka do večera. Vsadím se, že vás přepumpnu oba dva! Tak jdem na to! Můžete klidně pumpovat v těch veslařskejch tričkách. Ta tvoje nádrž, *C*, myslím kapku teče.“ Slyšel jsem, jak *B* zabručel, že je to hanba a že se *C* sotva drží na nohou, ale přece jen šli, a za chvíli jsem poznal podle chrstání vody, že *A* pumpuje čtyřikrát tak rychle jako *C*.

Léta jsem je potom vídal ve městě pravidelně a vždycky velice zaměstnané. Nikdy jsem neslyšel, že by někdy jedli nebo spali. Pak jsem musel odjet na dlouhou dobu z domova a ztratil jsem je z očí.

Dověděl jsem se potom o truchlivém konci svých někdejších známých. Brzy po mém odjezdu z města *C* onemocněl. *A* a *B* prý spolu jednou veslovali o sázku, zatímco *C* upaloval po břehu s neobyčejným zápalem, který ze ukázal jako zápal plic. Podle jiných svědectví tehdy běžel ještě rychleji než rychlé souchotě, protože je chytil. Tak nebo tak, *A* a *B* přišli domů a našli *C* bezmocně ležet v posteli. *A* jím drsně zacloumal a vyzval ho: „Vstávej, *C*, jdem rovnat dříví!“ *C* vypadal tak utýraně a žalostně, že se ho *B* zastal: „Heleď se, *A*, tak tohle teda ne, dneska by to nevydržel.“ *C* se chabě usmál: „Já bych třeba kapku rovnal, kdybyste mi dali do postele rovnítko.“ Nato se *B* úplně vyplašil: „Podívej, *A*, já přivedu doktora, vždyť nám umírá!“ *A* se naježil a povídá mu: „Na to nemáš peníze, abys přivedl doktora!“ „Přivedu ho třeba do rozpaků, přivedu ho třeba na mizinu, ale přivedu ho!“ odtušil *B* pevně.

Ještě teď bylo možno zachránit *C* život, nebýt nedopatření s medicínou. Lahvička stála na sloupku u postele. Ošetřovatelka

zbrkle chtivá výsledků sloupek podtrhla a sečetla - a sečetla tím dny ubohého *C*. Medicína se totiž rozložila ve své součinitele, a med i cín nebyly ubožákovi nic platny. Navečer příštího dne, kdy v malém pokojíku houstly stíny, bylo jasno, že nastává konec. Myslím, že i *A* byl nakonec dojat, když stál se svěšenou hlavou a roztržitě nabízel doktorovi sázku týkající se pacientova přerývaného dechu. „*A*, zašeptal *C*, „jde to se mnou rychle.“ „Jak rychle myslíš, starouši?“ zamumlal *A*. „To nevím,“ vydechl *C*, „ale utíká to.“

Konec se dostavil krátce nato. *C* se ještě naposledy sebral a požádal o svou nádrž, kterou si nechal v přízemí. *A* mu ji vložil do náručí a *C* vypustil duši. Když vypuštěná duše vzlétla k nebesům, *A* sledoval její tempo s melancholickým obdivem. *B* se rozplakal proudem zoufalých slz a vzlykal: „Dej někam pryč tu jeho nádržtičku a to tričko, co v něm vesloval, já mám pocit, že už nikdy nedokážu vykopat příkop!“

Pohřeb byl prostý a neokázalý. Nelišil se nijak od obvyklých pohřbů, až na to, že *A* z ohledu na sportovce a matematiky objednal dva pohřební vozy. Obě vozidla vyrazila zároveň, přičemž *B* kočíroval ono, které vezlo černý rovnoběžnostěn, obsahující pozůstatky jeho nešťastného přítele. *A* na kozlíku prázdného pohřebního vozu poskytl šlechetně svému protivníkovi stometrový náskok, ale dorazil na hřbitov jako první, protože jel čtyřikrát tak rychle jako *B*. (Vypočtete, jak daleko je hřbitov!) Když byla rakev spuštěna jako kolmice, zaplakaly nad ní i manželské trojúhelníky z první knihy Euklidovy.